

BOSNA & HERCEGOVINA

Barometar
vibrantnih
informacija

2 0 2 1

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Visoko vibrantan

Donekle vibrantan

Umjereno vibrantan

Nevibrantan

UKUPNI
REZULTAT

18

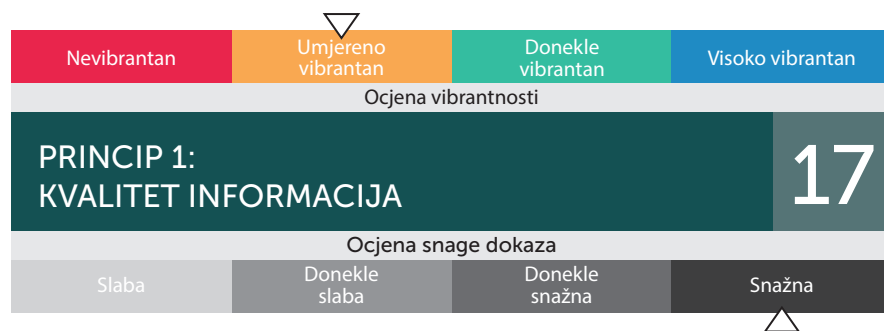
Pandemija COVID-a 19 je imala velike posljedice za politički, ekonomski i medijski sektor u Bosni i Hercegovini (BiH) i naglasila je probleme koji usporavaju napredak ove zemlje u smjeru funkcionalnog demokratskog društva, uključujući složene administrativne podjele i korupciju. Na početku pandemije u martu 2020. godine, vlade u zemlji su uvele mjere za sprečavanje širenja COVID-a 19, uključujući policijski sat, zabrane kretanja za stariju populaciju i maloljetnike, zabranu javnih okupljanja, zatvaranje obrazovnih i kulturnih ustanova te prekid javnog saobraćaja. Iako su mjere relaksirane u drugoj polovici 2020. godine, ostavile su velike posljedice, naročito na sektore smještaja, prehrambenih usluga i prijevoza. Uvedene mjere nisu uzimale u obzir potrebe ugroženih grupa, a Ustavni sud je u aprilu 2020. godine mjere zabrane kretanja za stariju populaciju i maloljetnike proglasio diskriminatornim. Bilo je i pokušaja ograničavanja slobode izražavanja kada su vlade Republike Srpske (RS), Brčko distrikta i nekih opština u Federaciji BiH (FBiH) usvojile naredbe s ciljem zabrane širenja panike i dezinformacija.

U prvim mjesecima krize 2020. godine, mediji su se suočili s ostrim padom prihoda od oglašavanja, a neki su morali otpuštati novinare i druge radnike u medijima. Dezinformacije i teorije zavjere o COVID-u 19 su prožele online medije i društvene mreže te uticale na reakcije javnosti na zdravstvene mjere. Profesionalni novinari su odigrali važnu ulogu u informisanju građana o COVID-u 19 i otkrili su niz prevara u ugovorima za javne nabavke medicinskih potrepština povezanih s pandemijom. Osim toga, mediji i organizacije civilnog društva (OCD) su otkrile veliki broj zloupotreba s

ciljem uticanja na glasače u periodu prije Lokalnih izbora u BiH 2020. Lokalni izbori su pokazali naznake promjena jer su opozicione stranke osvojile najviše načelničkih pozicija u sarajevskim opštinama i poziciju gradonačelnika Banje Luke. U etnički podijeljenom Mostaru, izbori su održani prvi put nakon 12 godina u decembru 2020. godine, što je važan korak naprijed u demokratskom procesu u zemlji.

Međutim, etnonacionalne podjele su i dalje prisutne, a BiH zaostaje za susjednim zemljama u pogledu članstva u Evropskoj uniji i NATO-u. BiH mora usvojiti reforme u segmentu vladavine prava, poštivanja ljudskih prava i zaštite maloljetnika. Još uvijek nedostaju propisi o transparentnosti vlasništva nad medijima i njegove koncentracije.

Panelisti se slažu da u nekim slučajevima ima kvalitetnih informacija o različitim temama, ali kvalitet informacija se sveukupno smanjio, što je uglavnom posljedica uznemirujuće velike količine lažnog i obmanjujućeg sadržaja o COVID-u 19. Ne postoji strateški pristup obrazovanju o medijskoj pismenosti, nema svijesti i znanja o digitalnoj sigurnosti, a zakonski okvir za zaštitu ličnih podataka nije zadovoljavajući. Nivo razmjene informacija između ljudi koji ne dijele slične stavove je nizak, online forumi i rubrike s komentarima su prepuni uvreda i govora mržnje, a informacije uglavnom ne podržavaju dobro upravljanje i demokratske norme.

Profesionalni mediji u BiH su razotkrili mnoge korupcijske skandale tokom pandemije koronavirusa, ali sveukupni kvalitet informacija se smanjio i kod profesionalnih i kod neprofesionalnih proizvođača, uglavnom kao rezultat uznemiravajuće količine lažnog i obmanjujućeg sadržaja o COVID-u 19. Panelisti se slažu da u nekim slučajevima ima kvalitetnih informacija o različitim temama, ali nema dovoljno resursa za proizvodnju sadržaja.

Infrastruktura i sredstva za proizvodnju raznolikog i kvalitetnog medijskog sadržaja su solidni, ali panelisti napominju da se ne koriste na adekvatan način za proizvodnju etičkog novinarstva zasnovanog na dokazima. Senad Zaimović, direktor marketinške agencije Fabrika, navodi da medijima u BiH nedostaje i oprema za proizvodnju sadržaja koja bi pratila globalne trendove i radnici s vještinama da je koriste. „Danas je podcast video standardni format koji je čak i u ovoj regiji dobro razvijen, ali kada je riječ o proizvodnji sadržaja za digitalne medije... mi smo u zaostatku“, navodi Zaimović. Postoji desetak fakulteta, javnih i privatnih, koji nude studije povezane s medijima. Ali Boro Kontić, direktor Mediacentra Sarajevo, objašnjava da ima manje dobrih neakademske škole novinarstva nego prije 15 godina, uglavnom zbog nedostatka sredstava i interesovanja profesionalne zajednice. Osim toga, sudeći po rukovoditeljici Sektora za programske sadržaje i prigovore Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) Azri Maslo, velika je potreba za obrazovanjem neprofesionalnih proizvođača sadržaja.

Profesionalni proizvođači medijskog sadržaja objavljuju sadržaj o različitim temama s fokusom na tekuća i politička dešavanja i kritičke

stavove o predstavnicima vlasti. Međutim, Maslo napominje da su uredničke politike nekih mainstream medija pod velikim političkim i finansijskim uticajem izvana. „Najveći broj kršenja [kodeksa RAK-a] u posljednje tri godine odnosio se na kršenja pravila pravičnosti i nepristrasnosti“, kaže Maslo i dodaje: „Ima medija koji se ne pridržavaju etičkih i profesionalnih standarda“. Samocenzura u obliku izbjegavanja određenih tema je prisutna i kod državnih i kod entitetskih javnih emitera, a prema Kontiću, 2020. godine je čak i nezavisna privatna televizijska stanica koja se smatra nepristrasnom emitirala jednostranu PR izjavu kompanije svog vlasnika. „Čak ni kvalitetna televizija se ne može razdvojiti od čiste propagande“, rekao je Kontić.

Panelisti se slažu da je profesionalno izvještavanje tokom pandemije generalno bilo dobro, uprkos preprekama i restrikcijama s kojima su se novinari suočavali. Mediji su imali važnu ulogu u razotkrivanju mnogih visokoprotivnih korupcijskih skandala, uključujući, na primjer, slučaj „Srebrna malina“, kada su vlasti Federacije BiH odobrile preduzeću za uzgoj i obradu voća da nabavi 100 respiratora iz Kine po mnogo višoj cijeni od sličnih proizvoda na tržištu. Međutim, Edin Ibrahimović, stručni savjetnik pri Instituciji ombudsmena za ljudska prava kaže da je čak i taj slučaj bio okružen obmanjujućim informacijama. Neki mediji su objavili da se respiratori ne mogu koristiti na odjelima intenzivne njege jer ne ispunjavaju potrebne standarde, dok su drugi mediji objavili da mogu.

Lažne i obmanjujuće informacije o koronavirusu, njegovom porijeklu i vakcinama su preplavile internet, online novinske medije i društvene medije, anonimne web stranice, čak i Facebook statuse uglednih novinara. Prema Tijani Cvjetičanin, urednici platforme za provjeru činjenica Raskrinkavanje, bile su prisutne i u sadržajima tradicionalnih medija, premda u manjoj mjeri. Netačne informacije mogu privući više čitalaca i, posljedično, veći profit, ali Cvjetičanin objašnjava da neki novinari i mediji jednostavno nasjednu na lažne tvrdnje i misle da širenjem tih informacija rade dobru stvar. Sandra Gojković-Arbutina, glavna urednica dnevnog lista *Nezavisne novine*, kaže da dezinformacije nalaze put to novina putem novinskih agencija, uključujući srbijansku novinsku agenciju Tanjug ili Anadolu, novinsku agenciju u turskom vlasništvu smještenu u Sarajevu. „Preuzimali smo vijesti od Tanjuga i

sada se nalazimo u situaciji da moramo provjeravati tačnost Tanjugovih informacija“, objašnjava Gojković-Arbutina. „Možete zamisliti koliko vremena to oduzima.“

Strane novinske agencije i podružnice međunarodnih medija su sredstvo putem kojeg strane vlade i finansijeri mogu doprijeti i uticati na javno mnijenje u BiH. Direktorica Centra za istraživačko novinarstvo (CIN) Leila Bičakčić navodi primjer Al Jazeera Balkans, koja je dio Medijske mreže Al Jazeera iz Katara, i njenog izvještavanja o odnosima Izraela i Palestine koje, prema njenom mišljenju, „može plasirati i definitivno plasira vrlo nejednaku perspektivu prema ovoj temi, naročito u BiH“. Osim toga, Ibrahimfendić daje primjer dva potpuno suprotna tumačenja i narativa novinskih agencija Tanjug (iz Srbije) i Anadolu (iz Turske) objavljena u bh. medijima o ponovnom izbijanju sukoba između Armenije i Azerbejdžana krajem 2020. godine zbog Nagorno Karabaha. Također objašnjava da strane novinske agencije daju prednost vijestima koje predstavljaju politike njihovih zemalja kao uspješne. „Uzmimo, na primjer, Anadolu“, kaže Ibrahimfendić. „Ima cijeli niz priča o tome kako turska vlada uspješno sprečava širenje virusa.“

Vlade i javne institucije su novinarima i javnosti uskraćivale informacije, naročito tokom pandemije, o pitanjima kao što su procedure testiranja pacijenata i nabavka i raspoređivanje medicinske opreme. Bilo je i slučajeva kada su visokorangirani političari bili izvor lažnih i obmanjujućih informacija. Bičakčić se prisjeća kako se srpski član Predsjedništva i šef Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) Milorad Dodik protivio zahtjevima za osnivanje prihvatnih centara za migrante i izbjeglice, koji su do sada uglavnom bili skoncentrisani u Federaciji BiH, na teritoriji Republike Srpske, pod izgovorom da će za tri godine migranti i izbjeglice sa statusom azilanata moći dobiti državljanstvo BiH i, u skladu s tim, glasati na izborima. Dodikove izjave su prenijeli mediji iako su, kako kaže Bičakčić, te informacije bile „lažne, ali niko nije provjerio je li to uopšte moguće. To je pokrenulo lavinu lažnih informacija radi sticanja političkih poena.“

Norme za nepristrasne informacije zasnovane na činjenicama postoje i u regulatornim i u samoregulatornim okvirima, ali profesionalne posljedice nepridržavanja tih standarda su minimalne. Širenje lažnih

informacija je kažnjivo prema zakonima o kleveti ako im je namjera narušavanje ugleda, ali Cvjetićanin napominje da ne postoje propisi o sankcionisanju dezinformacija generalno u sektoru javnog emitovanja. „Na samom početku zdravstvene krize [2020. godine], imali smo veliki broj slučajeva emitovanja navodno lažnih informacija o COVID-u. Međutim, nije utvrđeno kršenje pravila i kodeksa RAK-a“, kaže Maslo.

Resursi za provjeru činjenica postoje, ali slobodni novinar Slađan Tomić objašnjava da je teško provjeriti informacije iz vladinih izvora, naročito novinarima koji izvještavaju o dnevnim događajima. Uredništva medija nemaju profesionalne ni finansijske kapacitete za provjeru činjenica i regulaciju sadržaja kako bi se izbjeglo prenošenje lažnih i obmanjujućih informacija, te moderirali komentari korisnika na njihove članke i na njihovim nalogima na društvenim mrežama, koji su često puni uvreda, govora mržnje i uvredljivog jezika. Đorđe Vujatović, urednik Elta TV-a i novinar portala Gerila.info, kaže da web stranice čak pokušavaju ostvariti veći promet privlačenjem velikog broja komentara.

Govor mržnje i pogrdan jezik – naročito usmjereni protiv migranata i izbjeglica, zajedno s načinom na koji su mediji izvještavali o njima –

predstavljali su veliki problem tokom prošle godine. Aldijana Purić, urednica lokalnog javnog emitera RTV Velika Kladuša, tvrdi da određeni postotak informacija od predstavnika vlasti ne predstavlja tačan prikaz trenutne situacije, uključujući uzroke i posljedice migrantske krize na migrante i izbjeglice te na lokalno stanovništvo.

Indikatori kvaliteta informacija

- Dostupne su kvalitetne informacije o različitim temama.
- Norma za informacije je da je sadržaj zasnovan na činjenicama. Netačne informacije su minimalne.
- Norma za informacije je da sadržaj nema namjeru da nanese štetu. Zlonamjerne informacije i govor mržnje su minimalni.
- Sveukupni sadržaj koji se objavljuje je inkluzivan i raznolik.
- Ima dovoljno resursa za proizvodnju sadržaja.

Istraživanje RAK-a iz 2019. godine pokazuje da je sadržaj namijenjen manjinskim i ugroženim grupama – i sadržaj prilagođen osobama s invaliditetom – izuzetno slabo zastupljen u televizijskim i radijskim programima u BiH.¹ Međutim, Maslo tvrdi da su napravljeni određeni iskoraci: 2020. godine RAK je predstavio obavezujuće kvote za emitiranje programskih sadržaja pristupačnih osobama s invaliditetom za javne RTV servise, a također namjerava izmijeniti pravila za druge pružaoce medijskih usluga. Javni emiteri su od 2020. godine također obavezni emitirati programski sadržaj namijenjen članovima nacionalnih manjina najmanje jedan sat sedmično. Uprkos tim izmjenama, pandemija koronavirusa je dodatno marginalizirala manjinske grupe u medijima jer su se resursi i izvještavanje uglavnom fokusirali na slučajeve COVID-a 19 i mjere za suzbijanje pandemije. U medijima se rijetko izvještavalo o problemima kao što je online učenje tokom pandemije za porodice s niskim primanjima ili za djecu s poteškoćama, a još uvijek ne postoje ni mediji na jezicima nacionalnih manjina. U pogledu rodne stratifikacije, podaci RAK-a pokazuju da je rodna neravnopravnost još uvijek prisutna na upravljačkim položajima: žene čine ukupno 30,1 posto direktorica radijskih i televizijskih stanica i 42,5 glavnih urednica.

Finansijske posljedice pandemije su uticale na medijski sektor, dok su prihodi od oglašavanja tokom prva tri mjeseca pandemije naglo opali. Zaimović kaže da je ukupni pad prihoda medijskih kuća 2020. godine iznosio 30–40 posto, a situaciju je dodatno pogoršala dugogodišnja praksa u kojoj se značajan dio oglasnog prostora u BiH kupuje u Srbiji putem regionalnih televizijskih kanala. Vujatović napominje da ukupna

1 RAK, 2019. „Analiza odražavanu dječijih i obrazovnih programa, programa koji su namijenjeni ili se bave manjinama i ranjivim grupama stanovništva, te programa prilagođenih osobama sa invaliditetom u audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija u Bosni i Hercegovini.“

Uredništva medija nemaju profesionalne ni finansijske kapacitete za provjeru činjenica i regulaciju sadržaja kako bi se izbjeglo prenošenje lažnih i obmanjujućih informacija te moderirali komentari korisnika na njihove članke i na njihovim nalogima na društvenim mrežama, koji su često puni uvreda, govora mržnje i uvredljivog jezika, objašnjava Tomić.

vrijednost tržišta oglašavanja koja, prema procjenama marketinških agencija, iznosi oko 22,9 miliona EUR (27 miliona USD), nije dovoljna za kvalitetno izvještavanje, dok Purić opaža da oglašivači radije biraju oglašavanje na društvenim mrežama nego u lokalnim medijima jer je cjenovno pristupačnije.² Ona također naglašava da raspodjela javnih komercijalnih ugovora s medijima ukazuje na favoriziranje.

Gojković-Arbutina tvrdi da je pad prihoda prema procjenama njene medijske kuće bio i veći, oko 50–60 posto. Uprkos poboljšanjima do kojih je došlo krajem 2020. godine, mediji se i dalje suočavaju s finansijskim posljedicama. Mnogi su morali otpustiti dio kadrova i sniziti plaće zaposlenika, što je dodatno uticalo na kvalitet izvještavanja. Osim toga, novinari su morali preuzeti dodatne radne sate i izloženi su stresu zbog mjera restrikcije i straha od COVID-a 19. Novinari i dalje nisu dovoljno plaćeni a, po Tomićevom iskustvu, prosječna plaća se kreće oko 300 EUR (354 USD). Drugi izvori navode da se prosječna mjesečna plaća novinara kreće od 410 do 500 USD.³ Iako su medijske organizacije

apelirale na državne institucije da obezbijede finansijsku pomoć, nije bilo posebnih modela državne pomoći za medije.⁴

2 Podaci IPSOS-a pokazuju da je tržište oglašavanja 2017. i 2018. godine vrijedilo oko 38 miliona eura. TACSO, 2020. „National Data Overview, Bosnia and Herzegovina, Sustainability of Professional Journalism in the Media Business Environment of the Western Balkans.“ (Održivost profesionalnog novinarstva u medijskom poslovnom okruženju Zapadnog Balkana.) <http://tacso.eu/wp-content/uploads/2020/09/Sustainability-of-Professional-Journalism-in-WB-Study-National-Data-Overview-BiH-final.pdf>

3 Procjene Udruženja BH novinari i platforme plata.ba.

4 Udruženje BH novinari, 2020. „Covid 19 i ekonomske posljedice: Formirati nezavisni fond za pomoć medijima u BiH“, <https://bhnovinari.ba/bs/2020/06/29/covid-19-i-ekonomske-posljedice-formirati-nezavisni-fond-za-pomoc-medijima-u-bih/>.

U BiH postoje pravni mehanizmi zaštite slobode govora i pristupa informacijama, ali njihova provedba je i dalje neadekvatna i mnogi novinari se odlučuju na samocenzuru iz straha od odmazde. Vlasti ne cenzuriraju medije otvoreno, ali tokom pandemije je bilo pokušaja ograničavanja slobode izražavanja. Ljudi uglavnom imaju adekvatan pristup kanalima informiranja, ali svijest o alatima za zaštitu privatnosti i sigurnosti je niska.

Oko 80 posto tužbi za klevetu protiv novinara u protekle četiri godine podnijeli su političari i drugi javni službenici kao što su sudije i tužioc, navodi se u analizi Organizacije za saradnju i sigurnost u Evropi (OSCE) za Bosnu i Hercegovinu.⁵ Te tužbe uglavnom ne vode računa o praksi Evropskog suda za ljudska prava prema kojoj političari moraju imati veću toleranciju za javnu kritiku. Uz to, OSCE je utvrdio da oko 30 posto postupaka traje duže od pet godina, time stvarajući dugotrajni pritisak na medije. Ibrahimfendić navodi da ima i slučajeva tužbi protiv novinara čiji su podnosioci svjesni da će izgubiti, ali istraju u tome jer znaju da je to dobar način vršenja pritiska na medije.

Udruženje BH novinari je 2020. godine zabilježilo 69 slučajeva kršenja slobode izražavanja novinara i napada na novinare, uključujući fizičke napade, prijetnje putem interneta ili uživo, pokretanje kampanja

diskreditacije, mobing i govor mržnje.⁶ U većini slučajeva državno tužilaštvo i policija nisu pronašli počinitelje napada, a sudovi ih nisu procesuirali. Istraživanje Udruženja BH novinari ukazuje na nesiguran položaj novinara koji rade u lokalnim redakcijama – 40 posto novinara ispitanih u studiji (ukupno 157) je bilo izloženo napadima i prijetnjama u protekle tri godine, a njih 75 posto kaže da su javni službenici, opozicija ili oglašivači u nekom periodu vršili pritiske.⁷ Gojković-Arbutina se prisjeća da su uvrede i pritisak na novinare bili konstantni tokom pandemije te da je i njena redakcija primila prijetnje putem telefona, koje policija nije ozbiljno shvatila. Urednik RTV Slon Damir Đapo navodi da je policijski službenik u Tuzli oduzeo telefon novinarki RTV Slon i izbrisao fotografije studentskog doma koji se koristio za karantin osoba koje su doputovale iz inostranstva. Pritisak na medije je bio naročito izražen u predizbornom periodu. RAK je primio više žalbi od medija da lokalni moćnici vrše pritisak na novinare da prisustvuju konferencijama za medije uprkos zdravstvenom riziku.

Tokom pandemije 2020. godine bilo je pokušaja vlasti da ograniče slobodu izražavanja i protok informacija. Panelisti se slažu da je bilo teško dobiti zvanične informacije na dnevnoj bazi jer su krizni štabovi uspostavljeni u entitetima, kantonima i gradovima (pod izgovorom zdravstvene sigurnosti) ograničavali pristup novinara konferencijama za medije i čak organizirali konferencije putem interneta.⁸ Novinarima je u određenim slučajevima bilo dozvoljeno samo da pošalju pitanja putem interneta, a novinari u Hercegovačko-neretvanskom kantonu su bojkotovali konferencije za štampu lokalnog kriznog štaba nakon što su sva njihova pitanja ignorirana. Prema riječima Đape, novinari u Tuzlanskom kantonu su s kriznim štabom komunicirali putem grupe u aplikaciji Viber. Konferenciji za štampu je svaki dan prisustvovao drugi medij i dijelio materijale s ostalima. Međutim, komunikacija između

5 Emina Dizdarević i Lamija Grebo, 2020. „Cenzura tužbama – rast postupaka protiv novinara ograničava medijske slobode“, Detektor, <https://detektor.ba/2020/12/17/cenzura-tuzbama-rast-postupaka-protiv-novinara-ogranicava-medijske-slobode/>.

6 „BH novinari: Pritisci, niske plate i samocenzura u lokalnim medijima“, 2020. Media.ba, <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/bh-novinari-pritisci-niske-plate-i-samocenzura-u-lokalnim-medijima-u-bih>.

7 Safejournalists, 2020. „Istraživanje BH novinara: Mediji u BiH na udaru politike, a novinari podložni autocenzuri“, <https://safejournalists.net/ba/istrazivanje-bh-novinara-lokalni-mediji-u-bih-na-udaru-politike-novinari-izlozeni-pritiscima-i-autocenzuri/>.

8 Slađan Tomić. 2020. „Komuniciranje kriznih štabova: Sužen prostor za novinarska pitanja“, Media.ba, <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/komuniciranje-kriznih-stabova-suzen-prostor-za-novinarska-pitanja>.

novinara i kriznog štaba se postepeno pogoršala i novinari više nisu mogli pristupiti informacijama – uključujući, na primjer, o razlozima za popuštanje epidemioloških mjera i ukidanje policijskog sata u Federaciji BiH. Slično tome, konferencije za štampu u Banjoj Luci su se također isprva činile otvorenim, ali Gojković-Arbutina tvrdi da je s vremenom „novinarima suptilno dato do znanja da ne dolaze na konferencije za medije i da pošalju pitanja, pa smo imali nekoliko situacija kada su bila pozvana samo dva do tri medija“.

Vlada Republike Srpske je usvojila i zatim, nakon kritika lokalnih i međunarodnih organizacija, opozvala naredbu kojom se zabranjuje širenje panike, a čije kršenje bi bilo novčano kažnjivo. „Vlada je pokušala utvrditi šta su lažne informacije. Jedna doktorica iz Prijedora je čak i kažnjena za svoje stavove o koronavirusu u medijima“, kaže Vujatović. Slične naredbe su uvedene i u Brčko distriktu i nekim opštinama u Federaciji BiH, gdje je policija prijavljivala slučajeve navodnog širenja panike putem dezinformacija i lažnih vijesti na društvenim medijima.

Provedba Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH (ZOSPI) je i dalje problematična, a određene odredbe ZOSPI-ja nisu usklađene s trenutnim međunarodnim standardima (npr. u pogledu proaktivne transparentnosti). Iako nijednoj grupi nije sistematski uskraćeno pravo na informisanje, novinarima se pristup informacijama dosljedno uskraćuje i, napominje Bičakčić, u javnosti nije prisutna svijest o pravu na javno informisanje. Istraživanje koje je 2020. godine proveo Transparency International BiH je utvrdilo da samo 44,5 posto javnih institucija odgovara na zahtjeve za pristup informacijama po ZOSPI - ju unutar zakonski propisanog roka i da su tokom pandemije istraživači morali čekati i do pet mjeseci da dobiju određene informacije,

“Iako nijednoj grupi nije sistematski uskraćeno pravo na informisanje, novinarima se pristup informacijama dosljedno uskraćuje i u javnosti nije prisutna svijest o pravu na javno informisanje, napominje Bičakčić.

na primjer o uslovima u kojima se skladišti donirana medicinska oprema u Banjoj Luci.⁹

Prema posebnom izvještaju Institucije ombudsmana za ljudska prava, jedan od razloga slabe provedbe ZOSPI-ja je nedovoljna obučenost službenika za informisanje u vladinim i javnim institucijama.¹⁰ Panelisti napominju da dostupnost informacija također zavisi od profesionalizma glasnogovornika. Tomić kaže da ima primjera odličnih javnih službenika, na primjer u Graničnoj policiji i Upravi za indirektno oporezivanje, koji su uvijek na raspolaganju novinarima. Nasuprot tim primjerima, kaže, teško je dobiti informacije od Federalnog ministarstva finansija, Tužilaštva BiH ili Univerzitetskog kliničkog centra u Sarajevu, čak i tokom pandemije.

Nema zakona koji uređuju koncentraciju domaćeg i stranog vlasništva nad medijima. Uz to, nema zakona koji reguliraju transparentnost i kriterije raspodjele javnih sredstava medijima. Prema Vujatoviću, neke informacije o vlasništvu nad najvećim medijskim kućama su dostupne, ali takve informacije ne postoje kada je riječ o anonimnim portalima.

Panelisti se slažu da kanali informacija nisu nezavisni i da na medijske organizacije utiče vlasnička struktura. Maslo tvrdi da je u posljednje tri godine Regulatorna agencija za komunikacije u tri navrata pratila informativne programe sva tri javna servisera. U slučaju javnog RTV servisa iz Republike Srpske, RTRS-a, otkrivena je tendencija promicanja jednog političkog stava u informativnim programima. Politički pritisak na medije je bio posebno primjetan tokom lokalnih izbora: Koalicija Pod Lupom i platforma za

9 TI BiH, 2020. „Međunarodni dan slobode pristupa informacijama: Epidemija usporila rad institucija, pomaci u transparentnosti nedovoljni“, <https://ti-bih.org/medjunarodni-dan-slobode-pristupa-informacijama-epidemija-usporila-rad-institucija-pomaci-u-transparentnosti-nedovoljni/?lang=en>.

10 Institucija Ombudsmana, 2019. „Specijalni izvještaj o iskustvima primjene zakona o slobodi pristupa informacijama“. <https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen-doc2020020515415139bos.pdf>.

provjeru činjenica Raskrinkavanje su evidentirali slučajeve pristrasnog medijskog izvještavanja, a neki portali su otvoreno favorizirali određene političke kandidate.

Indikatori za više kanala

- Ljudi imaju pravo na kreiranje, dijeljenje i konzumiranje informacija.
- Ljudi imaju adekvatan pristup kanalima informiranja.
- Postoje odgovarajući kanali za informacije od vlade.
- Postoje raznovrsni kanali za protok informacija.

Infrastruktura informacijskih i komunikacijskih tehnologija ispunjava potrebe većine ljudi u pogledu informisanja, ali prema RAK-u, nije prilagođena potrebama osoba s invaliditetom. Iako stopa korištenja interneta prema nalazima Regulatorne agencije za komunikacije iznosi 94,32 posto, ruralna područja su zanemarena zbog nepostojanja državnog plana razvoja širokopojasnog pristupa. Osim toga, platforme za pristup sadržaju na internetu (web stranice) većinom nisu

prilagođene osobama s invaliditetom. Prema podacima RAK-a, na tržištu je prisutno 10 velikih kablovskih operatera. Mali kablovski operateri su izgradili mreže na ograničenim geografskim područjima i još uvijek su u privatnom vlasništvu jednog ili više fizičkih lica te pružaju usluge korisnicima unutar tih područja. Međutim, posljednjih godina veliki kablovski operateri kupuju one manje, što izaziva zabrinutost zbog rastućeg monopola.

Proces licenciranja radijskih i televizijskih emitera se zasniva na principima transparentnosti i nediskriminacije, a dostupni su lokalni i strani kanali. Zabrinutost zbog politizacije RAK-a se, međutim, povećala 2020. godine kada je na položaj direktora RAK-a imenovan Draško Milinović, bivši direktor Radio televizije Republike Srpske (RTRS). Milinović je bio direktor RTRS-a u periodu kada je RAK kaznio RTRS za 13 prekršaja, uključujući novčane kazne za izvještavanje o ratnim zločinima. Iako su panelisti kritizirali javne emitere zbog pristrasnosti, profesorica komunikologije na Univerzitetu u Sarajevu Lejla Turčilo kaže da su obrazovni programi javnih emitera tokom pandemije bili primjer kada su ispunjavali svoju ulogu u javnom interesu.

Aktivnosti vladinog i civilnog sektora usmjerene na razvoj vještina medijske pismenosti su u početnoj fazi i nema strateškog pristupa obrazovanju o medijskoj pismenosti na državnom nivou. Iako je broj osoba koje prijavljuju dezinformacije platformama za provjeru činjenica porastao, javnost je postala još više radikalizirana i polarizirana pojavom pandemije koronavirusa. Panelisti se uglavnom slažu da ljudi nemaju potrebne alate i vještine medijske pismenosti. Iako se smatra važnim, sektor medija zajednice (community media) još uvijek nije razvijen u BiH.

Panelisti napominju da u BiH nedostaje svijest i znanje o digitalnoj sigurnosti i da je zakonski okvir za zaštitu ličnih podataka nezadovoljavajući jer ne uključuje digitalnu sferu. Propisi nisu usklađeni sa Opštom uredbom EU o zaštiti podataka (General Data Protection Regulation, GDPR) i ne štite lične podatke od kompanija kao što je Zoom, koji se naširoko koristio tokom pandemije.¹¹ Osim toga, u martu 2020. godine neke lokalne vlade su na web stranicama počele objavljivati lične podatke osoba u izolaciji ili pozitivnih na COVID-19. Zato je Agencija za zaštitu ličnih podataka morala donijeti i objaviti rješenje kojim to zabranjuje.¹²

Gojković-Arbutina kaže da *Nezavisne novine* ulažu u digitalnu sigurnost i imaju pet zaposlenih koji se primarno fokusiraju na digitalnu sigurnost. Predstavnici drugih medija također kažu da administratori njihovih web stranica prijavljuju i suočavaju se s napadima uskraćivanjem resursa

11 Jelena Gugić, 2020. „Lični podaci na izvolite“, Media.ba, <https://www.media.ba/bs/magazin-mreze-i-web/licni-podaci-na-izvolite>.

12 „Agencija za zaštitu ličnih podataka: Odmah ukloniti lične podatke lica“, 2020. Media.ba, <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/agencija-za-zastitu-licnih-podataka-bih-odmah-ukloniti-licne-podatke-lica>.

(DDOS) i drugim vrstama napada. Međutim, u lokalnim medijima nedostaje znanja o mehanizmima i razlozima tih napada, malo je prilika za obuku o digitalnoj sigurnosti i nedovoljno zaštitnih mehanizama za penos podataka na internetu. U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske djeluje Odjeljenje za visokotehnoški kriminalitet koje se bavi digitalnim napadima, ali Vujatović kaže da su njegovi tehnički kapaciteti ograničeni. Slično odjeljenje za cyber kriminal djeluje i u okviru Federalne uprave policije, ali cyber-zločini se rijetko procesuiraju.

Neke institucije i organizacije su tokom pandemije koronavirusa aktivno promovirale medijsku pismenost, ali ne postoji strateški pristup i nedostaje inkluzivnih podataka o nivou medijske i informacijske pismenosti građana BiH. Uprkos aktivnostima Ministarstva saobraćaja i veza Republike Srpske i Vlade Kantona Sarajevo, medijska i informacijska pismenost još uvijek nije uvrštena u nastavne planove i programe, niti edukaciju prosvjetnih radnika. „U osnovnim i srednjim školama nema mnogo entuzijazma za uvođenje zasebnog predmeta“, kaže Turčilo. „Nastavnici generalno vide kako je to dodatni predmet i kako nema nastavnika koji bi predavali taj predmet“

Iako je broj aktivnosti, publikacija i radionica o medijskoj i informacijskoj pismenosti porastao, panelisti napominju da je i dalje malo stručnjaka u oblasti medijske pismenosti, dok su obuke o medijskoj i informacijskoj pismenosti skoncentrisane u urbane sredine i usmjerene na mlađu populaciju. Istraživanje RAK-a i UNICEF-a o informisanosti mladih o situaciji vezanoj za COVID-19 otkriva da jedna četvrtina ispitanika ne zna kako provjeriti informacije online.¹³ Bičakčić, međutim, napominje da alate za provjeru uglavnom koriste profesionalci i nema dokaza da ih koristi široka javnost. „Konzumiraju vijesti u onom obliku u kojem su im predstavljene na društvenim mrežama. Zato imamo veliki porast ekstremističkog sadržaja... generalno ekstremističkih rasprava na

društvenim mrežama koje ljude klasificiraju u određene grupe“, kaže Bičakčić.

Platformi za provjeru činjenica Raskrinkavanje hiljade ljudi prijavljuje dezinformacije, ali prema riječima Cvjetićanin, veliki broj ljudi koji prate platformu smatraju da je ona dio zavjere koja uključuje „Billa Gatesa, Sorosa, sataniste, ‘duboku državu’, ljude-guštere i slično... Desio se užasan proces radikalizacije, naročito od početka pandemije, i uvukao se u mainstream“. Uz to, Ibrahimfendić napominje da ljudi ne razumiju algoritme na internetu.

Nema pravnih posljedica za iskorištavanje slobode govora i prava na pristup informacijama, ali kako kaže Turčilo, postoje suptilni mehanizmi zastrašivanja i utišavanja onih koji „drugačije razmišljaju“. Novinarka Balkanske istraživačke mreže (BIRN) Nejra Džaferović i novinar televizije N1 Nikola Vučić su tokom 2020. godine demonizirani na internetu zbog svojih kritičkih stavova. Džaferović je diskreditirana na web stranicama i društvenim mrežama zbog kritičke

analize o imenovanju jedne džamije po bošnjačkom vojnom generalu koji je optužen za ratne zločine na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Slično tome, Nikola Vučić je bio meta mrzilačke kampanje na portalima bh. Hrvata zbog objave na Twitteru. Kada se Zapadnohercegovački kanton proglasio „corona-free zonom“, sarkastično je pitao hoće li se uskoro proglasiti i „fascism-free zonom“. Uslijedile su mnogobrojne prijetnje, pozivi na nasilje te govor mržnje i uvrede na račun Vučića i njegove porodice. Osim toga, bilo je i primjera kada su mediji prekinuli saradnju s novinarima zbog njihovih komentara na Facebooku. To se dogodilo Tomiću vezano za saradnju sa Radijem FBiH u maju 2020. godine.

13 RAK. „Rezultati istraživanja o adekvatnoj informisanosti mladih u Bosni i Hercegovini o situaciji vezanoj za Covid-19“, <https://www.rak.ba/bs-Latn-BA/brdcst-media-literacy>.

Postoje različite platforme za javne rasprave, ali pitanje je kako se koriste i u koje svrhe. „Na primjer, održana je javna rasprava o regulacionom planu Banje Luke kojoj niko nije prisustvovao. Tek kasnije saznate da je došlo do nekih izmjena... Pitanje je da li se pozivi na javne rasprave dovoljno jasno i glasno promoviraju“, kaže Gojković-Arbutina. Također napominje da ishodi javnih rasprava o nacrtima zakona i politikama nemaju uticaja na donosiocje odluka. Rasprave o vladi i politikama organiziraju nevladine organizacije, ali Vujatović kaže da svim raspravama prisustvuju isti ljudi, iako su one otvorene za javnost. „Ljudi nisu zainteresirani za stvari poput javnih rasprava o budžetu, pa čak ni za javne rasprave o regulatornim planovima. Nisu zapravo uključeni u taj aspekt“, kaže Purić. Kontić smatra da je jedan od razloga za to nedostatak kvalitetnog izvještavanja o lokalnim pitanjima koja su od interesa za javnost. „Nemate medije koji će teme kao što su regulacioni planovi ljudima predstaviti tako da shvate koliko je to važno“, objašnjava Kontić.

Ograničenja koja su na snazi zbog suzbijanja COVID-a 19 dodatno su umanjila kvalitet debata na televiziji i kandidati su za promociju koristili platforme društvenih mreža, tako izbjegavajući direktno sučeljavanje u televizijskim emisijama. Digitalne platforme su se naširoko koristile tokom pandemije i lokalnih izbora i panelisti se slažu da su komentari bili preplavljeni uvredama i govorom mržnje. Prema Leili Bičakčić, odjeljci za komentare su prostor u kojem ljudi mogu iskaliti bijes ili frustraciju sistemom, životom i nedostatkom prilika, a nedostatak obrazovanja dodatno koči konstruktivnu raspravu.

Panelisti kažu da medijske kuće prate potrebe svojih publika, ali podaci o mjerenjima publike nisu svima dostupni. Zaimović tvrdi da veće televizijske stanice pripremaju programe na osnovu telemetrijskih podataka, dok se novinski portali pokušavaju prilagoditi novim trendovima proizvodnjom audiovizuelnog sadržaja. Predstavnici medija kažu da prate dnevni broj posjeta njihovim web stranicama i da primaju komentare i prijedloge od publike na društvenim mrežama. Ipak, lokalni emiteri ne naručuju mjerenja publike zbog nedostatka sredstava, već pokušavaju podatke dobiti na različite načine, uključujući izradu vlastitih anketa (Velika Kladuša) ili putem kablovskih operatera (RTV Slon).

Indikatori angažiranosti i korištenja informacija

- Ljudi mogu sigurno koristiti internet zbog zaštite privatnosti i sigurnosnih alata.
- Ljudi imaju potrebne vještine i alate da budu medijski pismeni.
- Ljudi se produktivno bave informacijama koje su im dostupne.
- Mediji se bave potrebama svoje publike.
- Mediji zajednice pružaju informacije relevantne za angažman zajednice.

U BiH postoje zakonske odredbe o osnivanju neprofitnih radio stanica kao oblika medija zajednice, a propisi RAK-a definiraju uvjete za izdavanje dozvola. Međutim, registrovane su samo tri radio stanice zajednice: Radio Otvorena mreža i Radio Marija u Sarajevu te Radio Active u Zenici. Prema Maslo, te stanice daju prostor marginaliziranim grupama da učestvuju u javnoj komunikaciji i raspravama, a RAK nije imao pritužbi na njihov sadržaj. Ipak, nedostaje svijest i znanje, čak i među učesnicima, o definiciji i ulozi medija zajednice i taj sektor je slabo razvijen u BiH.

Postoji niz profesionalnih i neprofesionalnih proizvođača sadržaja, ali panelisti tvrde da ljudi obično prate medije i proizvođače sadržaja koji podržavaju njihove stavove. Publika BiH je polarizovana po etnonacionalnoj i političkoj liniji – a odnedavno i po liniji suprotnih stavova o koronavirusu. Panelisti smatraju da informacije generalno ne podržavaju dobro upravljanje i demokratske norme, ali da ima primjera kada civilno društvo koristi kvalitetne informacije za unapređenje zajednice.

„U našoj zemlji ljudi najčešće prate medije koji potvrđuju ono što oni misle... Imamo ogroman izbor; ljudi, u principu, mogu sagledati potpuno različite stajališta, ali pitanje je koliko prate ta stajališta. Lično mislim da ih prate, ako ništa drugo, ono da provjere kakva je situacija kod ‘neprijatelja’“, kaže Kontić. Na primjer, javni emiter u Republici Srpskoj RTRS, koji je pod uticajem vladajućeg SNSD-a, i privatna televizijska stanica BN TV, čije izvještavanje favorizira opoziciju, predstavljaju različita politička gledišta na iste događaje. Međutim, Gojković-Arbutina tvrdi da ljudi gledaju obje televizijske stanice kako bi vidjeli šta se dešava kod ‘neprijatelja’, ali neki i kako bi dobili širu sliku o aktuelnim dešavanjima.

Osim političkih podjela, javni prostor je zasićen teškom ratnom historijom i međusobno isključivim politikama sjećanja uz jednostrana tumačenja ratnih dešavanja na Balkanu. Te suprotne perspektive su vidljive i u tradicionalnim i u novim medijima, kao i u komentarima korisnika.¹⁴ „Narativi etnonacionalnih zajednica imaju ustaljenu formulu

koju se mediji ni ne trude promijeniti – na primjer, izvještavanje o ratnim zločinima, naročito u regiji Podrinje (Srebrenica i Bratunac)“, kaže Vujatović.

Panelisti se slažu da mediji u BiH selektivno izvještavaju i biraju sagovornike. Međutim, nezavisan sadržaj se može pronaći u medijima koji su povezani s organizacijama civilnog društva koje uglavnom finansiraju strani donatori, medijima koji primaju podršku od međunarodnih mreža te u privatnim medijima koji se uglavnom finansiraju putem oglašavanja.¹⁵ Predstavnik RAK-a navodi da emiteri kreiraju vijesti oslanjajući se na nevladin sektor, političke analitičare i stručnjake iz raznih područja kao izvore informacija, čime se potiče kritičko razmišljanje građana i njihovo aktivno učešće u demokratskim procesima.

Nivo razmjene informacija između ljudi koji ne dijele slične stavove je nizak. Brojni su internetski forumi na kojima ljudi komentiraju ili raspravljaju o različitim temama, ali kada se suoče s različitim ideološkim stavovima i mišljenjima, razmjena informacija obično se ispuni govorom mržnje i uvredama. „Bojim se da pluralizam koji vidimo zapravo uopšte ne doprinosi pluralizmu mišljenja i da nismo sposobni da učestvujemo u raspravama bez sukobljavanja, niti smo spremni saslušati drugu stranu“, kaže Bičakčić. Iako ljudi učestvuju u raspravama, te diskusije se zasnivaju na mišljenjima umjesto na činjenicama. „To je zapravo ključna razlika – raspravljamo o onome što mislimo da je istina, a ne o onome za šta smo činjenično utvrdili da je istina i u tome leži uzrok svih nesporazuma“, objašnjava Turčilo.

Iako se publika tokom pandemije još više polarizirala, Tomić kaže da je pandemija otvorila dodatne forume za razmjenu mišljenja, a ljudi suprotnih stavova su učestvovali u raspravama o pitanjima poput porijekla virusa i vakcina. Sigurnosne i zdravstvene preporuke tokom pandemije koronavirusa su se samo donekle poštovala – uglavnom u Sarajevu i Banjoj Luci – dok u drugim gradovima ljudi nisu nosili maske

14 Anida Sokol, 2019. „Media usage in the Birač region“. (Korištenje medija u Birač regiji.) Sarajevo: Mediacentar, https://www.media.ba/sites/default/files/media_usage_habits_birac_region_0.pdf.

15 TACSO, 2020. „National Data Overview, Bosnia and Herzegovina, Sustainability of Professional Journalism in the Media Business Environment of the Western Balkans“. (Održivost profesionalnog novinarstva u medijskom poslovnim okruženju Zapadnog Balkana) <http://tacso.eu/wp-content/uploads/2020/09/Sustainability-of-Professional-Journalism-in-WB-Study-National-Data-Overview-BiH-final.pdf>

i ponašali su se na način koji šteti njihovoj sigurnosti. Gojković-Arbutina smatra da je to rezultat nepovjerenja javnosti prema institucijama; Bičakčić također dodaje površno medijsko izvještavanje o određenim mjerama i odlukama. Kao primjer Bičakčić navodi medijsko izvještavanje o odluci Ustavnog suda BiH iz decembra 2020. godine koja je naredbu o obaveznom nošenju maski u Kantonu Sarajevo i ograničenje kretanja u Federaciji BiH proglasila kršenjem ljudskih prava. Mediji nisu naglasili činjenicu da je Sud zaključio da je dio apelacije u kojem se zahtijeva ukidanje osporenih naredbi neosnovan, s obzirom na nesumnjivi javni interes za uvođenje neophodnih mjera, što je utjecalo na stavove i ponašanje ljudi u pogledu zaštitnih mjera. Sud je samo naredio da Parlament i Vlada Federacije BiH „preduzmu aktivnosti i usklade svoje djelovanje” sa standardima ljudskih prava.

Turčilo objašnjava da je na početku pandemije veliki broj tradicionalnih medija jednako tretirao sagovornike koji su imali naučni pristup koronavirusu i one koji su zagovarali teorije zavjere. Na primjer, u aprilu 2020. godine, popularni privatni televizijski kanal Face TV je u jednoj emisiji ugostio Semira Osmanagića, historičara koji se bavi pseudoarheologijom. Govorio je o teorijama zavjere i preporučio korištenje alternativne medicine u borbi protiv virusa. Nakon žalbi, RAK je zaključio da Kodeks o audiovizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija nije prekršen. Međutim, RAK je ukazao na potrebu odgovornijeg i profesionalnijeg pristupa temama u vezi sa pandemijom koronavirusa, između ostalog i u cilju sprečavanja širenja dezinformacija koje mogu štetno uticati na ponašanje i sigurnost ljudi.¹⁶

Predizborni period su obilježile zloupotrebe javnih resursa i različite vrste prevara radi uticanja na javno mnijenje. Transparency

International BiH je, na primjer, zabilježio 2481 primjer gdje su javni resursi korišteni za izbornu promociju stranaka i kandidata, od čega se najveći broj zloupotreba odnosi na intenziviranje javnih radova kao što su rekonstrukcije cesta u predizbornom periodu.¹⁷ Analiza platforme za provjeru činjenica Raskrinkavanje također je pokazala da je u predizbornom periodu isplivao veliki broj anonimnih portala koji promoviraju određene političke stranke i političke kandidate, kao i da su tradicionalni mediji objavljivali lažne i obmanjujuće informacije s ciljem uticanja na stavove glasača.¹⁸ Uprkos tim primjerima, Bičakčić navodi da je u ovom krugu izbora, za razliku od prethodnih, bilo mnogo izvještavanja i rasprava o tim zloupotrebama, što je po

njenom mišljenju uticalo na javnost i dovelo do određene promjene mišljenja, barem u većim gradovima. Purić kaže da je i u lokalnim zajednicama također bilo primjera kvalitetnog informisanja. „Kvalitetne informacije sigurno dopiru do onih koji ih traže. Mogu uticati na ishod izbora i smatram da smo to i vidjeli tokom posljednjih lokalnih izbora“, kaže Purić

U BiH ima oko 30.000 organizacija civilnog društva, uključujući one čije su aktivnosti usmjerene na pružanje kvalitetnih informacija i provođenje kvalitetnih istraživanja. Dobri primjeri takvih OCD prema panelistima uključuju Koaliciju

za slobodne i poštene izbore „Pod lupom“, čija je primarna djelatnost posmatranje izbora i izvještavanje o izbornim prevarama; BIRN BiH (Balkanska istraživačka mreža u BiH), specijalizirana za praćenje i izvještavanje o suđenjima za ratne zločine; i Transparency International BiH, koja je usmjerena na borbu protiv korupcije. Tu su i organizacije civilnog društva za zaštitu okoliša koje rade na razvoju svijesti o zaštiti okoliša.

„U našoj zemlji ljudi najčešće prate medije koji potvrđuju ono što oni misle... Imamo ogroman izbor; ljudi, u principu, mogu sagledati potpuno različite stajališta, ali pitanje je koliko prate ta stajališta. Lično mislim da ih prate, ako ništa drugo, ono da provjere kakva je situacije kod ‘neprijatelja’“, kaže Kontić.

16 “Gostovanje Osmanagića na Face TV-u: RAK utvrdio da nije došlo do kršenja kodeksa,” 2020. Media.ba, <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/gostovanje-osmanagica-na-face-tv-u-rak-utvrdio-da-nije-doslo-do-krsenja>.

17 „Izbori u BiH: Političke promjene i izborne nepravilnosti“, 2020. Media.ba, <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/izbori-u-bih-2020-politicke-promjene-i-izborne-nepravilnosti>.

18 Istraživanje: Dezinformacije u izbornom procesu, 2020. Media.ba, <https://zastone.ba/istrazivanje-dezinformacije-u-izbornom-procesu-u-bih/?fbclid=IwAR0yLGzsjBi19E8hvlzv5qtUf522DV6EX-RRNypu2xgB7DWewLCg09UCk>.

Međutim, panelisti ističu mnogobrojne probleme unutar civilnog sektora, uključujući veliki broj OCD-ova koji uopšte nisu aktivni ni vidljivi; postojanje VNVO-a, nevladinih organizacija u organizaciji vlade koje imitiraju grupe civilnog društva; te manjak angažmana medija i organizacija civilnog društva na izvještavanju o važnim društvenim pitanjima. „Veliki je jaz između NVO sektora, novinara i medija uopšte jer niko od njih nema razumijevanja za one druge i imaju veoma slabu komunikaciju“, kaže Bičakčić. Aktivisti OCD-ova često ne kontaktiraju medije jer mediji nisu zainteresovani, ne razumiju aktivnosti ili im izvještaji i aktivnosti OCD-ova nisu dovoljno atraktivni. Gojković-Arbutina tvrdi da mnogim OCD-ovima nedostaje stručnost u javnoj komunikaciji i ne predstavljaju svoj rad i istraživanje na način koji je atraktivan za medije. Đapo, međutim, kaže da je tokom posljednjih 25 godina osoblje RTV Slon imalo veoma pozitivno iskustvo s civilnim društvom.

Sve u svemu, OCD-ovi prave kvalitetne izvještaje i pokreću inicijative zagovaranja, ali još uvijek imaju ograničen uticaj na procese donošenja odluka. Vlasti generalno nisu sklone saradnji s OCD-ovima, uz nekoliko izuzetaka kao što je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, RAK i Institucija ombudsmena u BiH. Vlasti i institucije svoje odluke ne donose na osnovu visokokvalitetnih istraživanja politika, a informacije od civilnog društva koriste samo selektivno. Turčilo kaže da je Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo selektivno koristilo njeno istraživanje o mladima, ignorirajući pokazatelje o određenim devijacijama u obrazovnom sistemu.

Mediji su razotkrili mnogobrojne slučajeve korupcije, povreda ljudskih prava i zloupotrebe građanskih sloboda. Novinari su tokom pandemije razotkrili niz prevara u ugovorima za javnu nabavku medicinskog materijala u vezi s pandemijom. Nakon istrage novinara o slučaju Srebrene maline kada su vlasti Federacije BiH dodijelile preduzeću za uzgoj i preradu voća dozvolu za nabavku 100 respiratora iz Kine, Tužilaštvo BiH je podiglo optužnicu protiv premijera FBiH Fadila Novalića, suspendiranog direktora Federalne uprave civilne zaštite Fahrudina Solaka i Fikreta Hodžića, vlasnika Srebrene maline, za zloupotrebu položaja ili ovlasti. Zamjenica premijera FBiH Jelka Miličević je također optužena za nesavjestan rad u službi. Međutim, tužilaštva samo u rijetkim slučajevima odlučuju pokrenuti istragu na osnovu

Indikatori transformativnog djelovanja

- Procedure i kanali distribucije informacija omogućavaju ili potiču dijeljenje informacija preko ideoloških linija.
- Ljudi se oslanjaju na kvalitetne informacije prilikom odlučivanja o svojim postupcima.
- Civilno društvo se oslanja na kvalitetne informacije da unaprijedi zajednice.
- Vlada se oslanja na kvalitetne informacije prilikom donošenja odluka o javnim politikama.
- Informacije podržavaju dobro upravljanje i demokratska prava

istraživačkih priča o korupcijskim aferama, davanjima mita, trgovini uticajem itd.¹⁹ Na primjer, Centar za istraživačko novinarstvo je objavio priče o prevarama u odabiru advokata po službenoj dužnosti. Uprkos otkrićima, krivičnom postupku koji je uslijedio i preporukama Visokog sudskog i tužilačkog vijeća u BiH prema kojima se imanovanja trebaju vršiti nasumično pomoću računara, Bičakčić tvrdi da se ranija praksa nastavila uz učešće istih ljudi i na isti način.

19 Elvira Jukić-Mujkić, 2019. „Mediji i pravosuđe: Saveznici ili suparnici?“ Media.ba, <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/mediji-i-pravosude-saveznici-ili-suparnici>

UČESNICI PANELA

Azra Maslo, rukovoditeljica Sektora za programske sadržaje i prigovore Regulatorne agencije za komunikacije (RAK)

Aldijana Purić, urednica, RTV Velika Kladuša, Velika Kladuša

Borka Rudić, generalna tajnica, Udruženje BH novinari, Sarajevo

Boro Kontić, novinar i direktor, Mediacentar Sarajevo

Damir Đapo, glavni urednik, RTV Slon, Tuzla

Đorđe Vujatović, urednik, Elta TV; novinar, Gerila.info

Edin Ibrahimfendić, pravnik, Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, Sarajevo

Leila Bičakčić, direktorica, Centar za istraživačko novinarstvo, Sarajevo

Lejla Turčilo, profesorica, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

Sandra Gojković-Arbutina, glavna urednica, Nezavisne novine, Banja Luka

Sladjan Tomić, slobodni novinar, Pale

Senad Zaimović, direktor marketinške agencije Fabrika, Sarajevo

Tijana Cvjetičanin, urednica platforme za provjeru činjenica Raskrinkavanje, Sarajevo

MODERATORICE I AUTORICE

Anida Sokol i Elvira Jukić-Mujkić, Mediacentar Sarajevo

Prevod

Tijana Dmitrović

Autorska prava © IREX 2021.

Obavijest o pravima: Dozvoljeno je prikazivati, kopirati i distribuirati VIBE u cijelosti ili djelimično pod sljedećim uslovima: (a) materijali se koriste uz napomenu „Barometar živih informacija (Vibrant Information Barometer - VIBE) je proizvod IREX-a uz finansiranje USAID-a.“; (b) VIBE se koristi isključivo u lične, nekomercijalne ili informacione svrhe; i (c) ne unose se izmjene u VIBE.

Ova studija je omogućena uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (United States Agency for International Development – USAID). Mišljenja izražena u njoj predstavljaju stavove panelista i drugih istraživača na projektu i ne odražavaju nužno stavove USAID-a, Vlade Sjedinjenih Američkih Država ili IREX-a.